

TASAM SEÇİLMİŞ BİLGİ NOTLARI 2019 [3]

Afrika'nın 2019 Öncelikleri

2019 başlarken Afrika'nın son yıllarda kaydettiği gelişmeyi sermayeye dönüştürme ve Kıta'nın büyük ekonomik potansiyelini daha ileri düzeye taşıma kabiliyeti konusunda iyimser olmak için sebepler mevcuttur. Kıta çapında en hızlı adımların atılması ve ekonomik büyümede beş yılın en yüksek seviyesine ulaşılması öngörülmektedir. Reform çabaları, liderlik ve kurumsallaşmanın Afrika'nın kalkınma gündeminde kendini daha fazla hissettirmesiyle iş ortamı giderek gelişmektedir. Bu çerçevede; kapsayıcılık ve verimliliği önceleyen “**Adil ve Etkili Yönetim İnşası**”; ekonomik büyümeyi sürdürmeye yönelik hassas dengeler üzerine kurulu “**Borç Yönetimi ve Kaynak Seferberliği**”; geniş ölçekli istihdama yeni bir yaklaşım getirmek üzere “**Afrika'nın Genç Nüfus Payından İstifade**”; özel sektör ve yerel kurumların rolünü güçlendirerek Afrika'da yapısal “**Kırılganlığı Giderme**”; ülke ve sektör bazlı stratejiler üzerinden “**Afrika'nın El Değmemiş İş Potansiyeli**”; bölgesel ve uluslararası angajmana yönelik yeni gündem çerçevesinde “**Ticaret ve Yatırımı Geliştirme**” başlıkları öne çıkmaktadır.

Adil ve Etkili Yönetim İnşası

Kapsayıcılık ve Verimlilik

Afrika'nın genel kamu yönetim performansı son on yıllık süreçte göreceli yükselen bir seyir izlemektedir. Bu performansa altyapı, sağlık ve cinsiyet konuları öncülük ederken, 54 Afrika ülkesinin 3/4'ü bu süreçte kamu yönetimi alanında gelişme göstermiştir. Ayrıca hukuk ve bağlılık ile düşük düzeyde de olsa şeffaflık ve hesap verebilirlik konularında gelişmeler kaydedilmiştir. Buna rağmen yönetimler nezdinde gençliğin ihtiyaç ve beklentileri gereği gibi karşılanamamaktadır. Hiç olmadığı kadar hızlı artan genç nüfusun eğitimi konusunda yönetimler gerekli imkânları sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Son on yıllık süreçte katılım ve insan hakları başlıklarında gelişme kaydedilmiştir ancak bu gelişme Kıta nüfusunun 4/5'ini kapsamaktadır. Giderek artan serbest ve adil seçim uygulamaları ise toplumsal katılımın arttığı anlamına gelmemektedir. Bilakis Afrika'da sivil siyaset alanını giderek daraltmaktadır.

Diğer taraftan yine son on yıllık süreçte kaydedilen makroekonomik gelişme halk açısından sürdürülebilir bir ekonomik imkân olarak değerlendirilemez. Afrika'nın genel gayrisafi hasılası neredeyse %40 oranında artmasına rağmen sürdürülebilir ekonomik imkân kapsamındaki vatandaşlar açısından neredeyse sıfırdır. Ayrıca neredeyse durgun gidişat demografik gelişme ve gençliğin beklentileri arasında tezat oluşturmaktadır. Afrika'nın nüfusu son on yılda %26 oranında artış göstermiştir ve 1 milyon 250 bin civarındaki Kıta nüfusunun %60'ı 25 yaş altı gençlerden oluşmaktadır.

Diğer sorunların yanı sıra kötüleşen iş ortamı ve yüksek işsizlik Kıta'nın en büyük ekonomileri için bile bir felakete zemin teşkil eden kaçırılmış fırsat anlamına gelmektedir. Zira yüksek işsizlik oranı göç ve siyasi istikrarsızlıklara yol açma eğilimindedir.

Borç Yönetimi ve Kaynak Seferberliği

Ekonomik Büyüme Yürdürmeye Yönelik Hassas Dengeler

2019'da Sahraaltı Afrika'nın ekonomik görünümü; daha yüksek emtia fiyatı kombinasyonlarına, daha güçlü küresel ekonomiye ve daha destekleyici yerel politikalara bağlı olarak güçlenme eğilimindedir. Tahminler Bölge'nin son 4 yıldır ortalama %2,6 olan toplam gayrisafi hasılasının bu yıl %3,8'e yükseleceğini göstermektedir. Buna bağlı olarak 2023'e kadar bu gelişmenin %4 seviyesini aşması beklenmektedir. Fakat genel görünüm ülkeler arasındaki önemli farklılıkları örtmektedir. Bu farklılıkların göz ardı edilmesi Bölge hakkında olduğundan fazla iyimser bir tablonun ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Nijerya ve Güney Afrika gibi büyük ekonomiler hariç tutulursa Bölge ülkelerinin ülke bazlı ekonomik görünümü daha umut verici bir tablo sunuyor. 2019'da toplam büyüme %5,7 düzeyine yükselecek ve 2023'e kadar bu seviyelerde seyredecektir. Önümüzdeki beş yıllık süreçte, küresel ekonomi için %3,6 olan düzeyi aşarak ortalama %5 veya üzerinde büyümesi beklenen 20 ekonomi ile en hızlı gelişen ekonomilerin yaklaşık yarısı hâlen Afrika'da bulunmaktadır.

Göreceli olarak iyimser ekonomik beklentiler içeren bazı ülkeler aşağı yönlü hem iç hem dış risklerle karşı karşıyadır. Dış riskler arasında küresel büyümede piyasa gerilemesi veya ticari korumacılıkta artış olasılıkları vardır. Böyle bir durumda emtia fiyatları düşecek, Afrika ihraç mallarına talep azalacak ve borçlanma maliyetleri artacaktır. Başlıca iç riskler arasında ise hükümetlerin borç seviyelerinin yükselmesi ve bazı ülkelerde borç sürdürülebilirliğine ilişkin kaygılar yer almaktadır. Bu bağlamda 2019'da Sahraaltı Afrika politika tasarımcıları, borç yönetim çerçevesi ve stratejilerin borçlanmanın yeni yapısına güncellendiğinden emin olmak ve vergilerin toplanmasına yönelik yönetim mekanizmasının güçlendirilmesi için cesur adımlar atmak durumundadır.

Finansmanın önemli bir ayağı olan devlet borçlanması, borçlanma hizmetleri maliyetiyle birlikte son yıllarda iyice artmıştır. Bunun sonucunda en az 14 ülke yani Bölge ülkelerinin üçte biri ya borç sıkıntısı içindedir ya da yüksek düzeyde borç riski ile karşı karşıyadır.

Hâlbuki bu rakam 2013'te altı ülkeden ibaretti. Bu gözlemler Bölge'nin, Ağır Borçlu Yoksul Ülkeler İnişiyatifi (HIPC) ve Çok Taraflı Borç Hafifletme İnişiyatifi (MDRI) gibi girişimleri akla getiren başka bir geniş tabanlı borç darboğazı yönünde ilerlediğine ilişkin kaygıları artırmaktadır. Borç sürdürülebilirliğinin her iki göstergesi (HIPC/MDRI) 2013 itibarıyla önemli ölçüde kötüleşmiş; ortalama borç oranı 2017'de %57 öngörüsüne ulaşmıştır. Bu oranın oluşumunda dış borç payı baskındır. Fakat bunda ticaret payının da katkısı vardır.

Borç yapısındaki diğer önemli bir gelişme ise kredi sağlayıcı profilinin daha çeşitlendirilmiş bir tabana sahip olmasıdır. Özel kredi sağlayıcılarının giderek artan önemine ek olarak kreditor devletlerin sayısı da artmıştır. İki taraflı kredi sağlayıcılar arasında yer alan Paris Kulübü üyelerinin payı 2008-2017 döneminde yaklaşık %40'tan yaklaşık %23'e gerilemiştir. Buna karşın Kulüp üyesi olmayan Çin gibi kredi sağlayıcı ülkelerin payı önemli ölçüde artmıştır. Borcun yapısındaki bu değişiklikler, hükümetlerin ve kalkınma ortaklarının yeni ortamı yansıtacak şekilde borç yönetim yaklaşımları ve çerçevelerini uyumlandırmalarını gerektirmektedir. Afrika'nın borcunun sürdürülebilirliğine ilişkin tartışma henüz esaslı bir şekilde üzerinde durulmamış olan sürdürülebilir finansman meselesine dayanmaktadır. Bölge iyileşmeyen ülke içi düşük tasarruf oranlarının sıkıntısını çekmektedir. Tasarruf oranının önümüzdeki beş yıllık süreçte %18 düzeyinde olacağı öngörülmektedir. Bu oran ulaşılmak istenen hedefin yani gayrisafi hasılanın %30'una tekabül eden yatırım oranının oldukça altındadır. Bu aynı zamanda dış borçlanmadaki artışın da kısmi açıklamasıdır.

Vergi gelirleri iç kaynakların en önemli bileşenidir. Vergi artırımını ise pek çok iç reformun, bölgesel ve uluslararası girişimin odağında yer alır. Bu yöndeki çabalar vergi tahsilatının 2000'lerin başı itibarıyla %11 olan oranını bugün %15 seviyesine çıkarmıştır. Fakat bu seviye hâlen dünyanın diğer bölgelerine kıyasla en düşük seviyelerden biridir.

Yönetime ilişkin göstergeler Bölge'nin yolsuzluk ve hesap verebilirlik konularında diğer ülkelere kıyasla en kötü durumda olduğunu ortaya koymaktadır. Politikacıların borçluluk ve ihtiyaçların finansmanı arasında denge kurmak üzere 2019'da vergi tahsilatına ilişkin idari mekanizmaları güçlendirmek üzere cesur adımlar atmaları gerekmektedir.

Borç durumu genel olarak henüz HIPC/MDRI öncesi bir düzeyde olmasa da borcun yapısındaki temel değişikliklerle birlikte artış hızı, özellikle daha yüksek ticari pay, kaygı vericidir. Ticari borçların görece kısa vadeli ve yüksek faiz oranları bu borçları özellikle altyapı gibi uzun vadeli ekonomik kalkınma projelerinin finansmanına uyumlu hâle getirilmesini zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan geniş kredi sağlayıcı yelpazesi daha geniş bir kredi zemini ve Bölge'nin ekonomik geleceğine daha büyük bir güven sağlasa da borçlanmanın bu yeni özellikleri yeni sorunları beraberinde getirmektedir. Kaldı ki daha geniş kredi sağlayıcı spektrumu daha karmaşık sorunlara ve dolayısıyla daha karmaşık çözüm yöntemlerine gebecektir.

Borçlanmanın sürdürülebilirliğine ilişkin tartışma Afrika'nın kalkınmasını sürdürülebilir bir şekilde finanse etme meselesinin hâlen çalışma konusu olduğunu göstermektedir. Vergi tahsilatına ilişkin idari mekanizmaların güçlendirilmesinin; kalkınma gündemini finanse etmek ve borçlanmayı yavaşlatmak üzere ek kaynakları harekete geçirerek kısa vadede bir çözüm olabileceği değerlendirilmektedir.

Ayrıca mümkün olan bölgelerde karma finans, kamu-özel ortaklığı ve diğer risk azaltıcı mekanizmalar gibi yenilikçi finans mekanizmalarına daha fazla başvurmak gerekebilecektir. Bu ve benzeri tedbirlerin 2019 ve sonrasında ekonomik gelişmenin devamını sağlayabileceği öngörülmektedir.

Afrika'nın Genç Nüfus Payından İstifade

Geniş Ölçekli İstihdama Yeni Bir Yaklaşım

Bacasız sanayi, Afrika'nın genç işsizliği sorununa çözüm olabilir mi? Bazı tahminlere göre Afrika'nın çalışan nüfusu 2015-2030 döneminde yılda yaklaşık %3'lük artışla 450 milyona ulaşması beklenmektedir. 2050'ye kadar ise 15-24 yaş aralığındaki nüfusun 362 milyon olması değerlendirilmektedir. Sorulması gereken soru; böylesine hızlı bir şekilde artan genç nüfusun istihdamının nasıl sağlanacağıdır. Geçmişte çözüm, artık çeşitli değişimlere uğrayan sanayi sektörü olmuştur. Bugün Afrika sanaysiz bırakılmıştır. Küresel üretimdeki payı 1980'lerin gerisindedir ve gayrisafi hasılasında üretimin payı, gelişmekte olan ülkelerin ortalamasının yarısından düşüktür. Sonuç olarak Afrika'daki yapısal değişim, istihdamın büyük çapta tarımdan imalat sektörüne kaydığı Asya'dan son derece farklı durumdadır.

Afrika sanayileşme konusunda neden başarısız olmuştur? Birincisi; Doğu Asya'nın bir üretim merkezi olarak başarısı, Afrika'nın yüksek üretim kapasiteli ve görece düşük ücretli bir rakiple karşı karşıya kaldığı anlamına gelmektedir. İkincisi; son 4 yıllık süreçte kalkınmanın her düzeyinde sanayi, ürün ve istihdam payı olarak gerilemiştir. Bu durum Afrika'nın Asya'da olduğu kadar yapısal değişim noktasında sanayi sektörüne bel bağlayamayacağını göstermektedir. Üçüncüsü; küresel değer zincirinin gelişiminin sadece fırsatları değil sorunları da beraberinde getirmesidir. Son olarak; Afrika'nın toplam zenginliğindeki doğal sermaye payı dünyada ikinci sıradadır ve fakat kaynak-zengini ekonomiler sanayileşme sürecinde güçlü dalgalanmalarla karşı karşıyadır.

Afrika'nın kapasitesini sınırlayan bu faktörler turizm gibi pazarlanabilir hizmetler ve bahçecilik dahil olmak üzere tarım endüstrisi gibi sektörlerin gelişiminde imkan haline geliyor. Bunlar imalat sektörü gibi verimlilik artışı, ölçek ve yığılım ekonomilerinden yararlanıyorlar. Bu "bacasız sanayiler" Afrika ekonomisinin en dinamik sektörleri arasındadır. Öyle ki 2002-2015 döneminde pazarlanabilir hizmet ve tarım endüstrisi maden dışındaki ihracat payının yüzde 58'ine yükselmiştir.

Kırılganlığı Azaltma

Özel Sektör ve Yerel Kurumların Rolü

Toplumsal kırılganlık; parçalanmış toplumsal kimlik, idari meşruiyet ve idari kapasite eksikliği veya yokluğu, emniyetsiz toplumsal ortam, kurumsal yapılanma eksikliği ve şoklara karşı dayanıksızlık gibi unsurlardan oluşan karakteristik bir sendromdur. İçerdiği unsurlar kısır döngü hâlinde birbirlerini beslemektedir. Toplumsal kırılganlık hem konvansiyonel "kök sebep" hem de konvansiyonel "çözüm" karşı koyan bir sendromdur ki bunlar gelecek vizyonu ile hâlihazırdaki gerçeklik arasındaki farklardan gündem oluşturan OECD tarzı toplum vizyonuna dayanmaktadır.

Toplumun varoluş şartını göz ardı eden bu yaklaşıma alternatif bir yaklaşım ulusal egemenlik ve fırsat anlarının kritik önemini vurgulamaktadır. Eğer devletler ve niyetleri başarılı bir değişim için esas teşkil ediyorsa uzun vadeli kırılganlık durumlarında uluslararası toplumun gerçekçi olarak yapabilecekleri çok azdır. Esas olarak söz konusu devletlerin kırılganlığı sebebiyle krizler ve periyodik liderlik değişiklikleri değişimin mümkün olduğu anları belirleyen kritik süreçlerdir. Uluslararası destek bu tür anları zapt etmek üzere gereği gibi hızlı olmalıdır.

Afrika'nın El Değmemiş İş Potansiyeli

Ülkeler, Sektörler ve Stratejiler

Afrika'nın en büyük sorunlarının çözümünde dönüştürücü rol oynayacak iş potansiyeli gibi Kıta'nın büyüyen iş piyasası potansiyeli de doğru anlaşılammakta ve azımsanmaya devam etmektedir. Afrika'nın hızla büyüyen nüfusu ve piyasaları, yavaşlayan küresel büyüme ortamında önemli iş fırsatları sunmaktadır.

Ayrıca iş kaynaklı gelişen inovasyon ve yatırım, Afrika'nın henüz karşılanmamış ürün ve hizmet talebini karşılama, altyapı açığını kapatma, istihdam oluşturma ve yoksulluğu azaltmada esas teşkil etmektedir.

Temel sektörlerde fırsatı kazanca ve sürdürülebilir teşebbüse dönüştürebilecek bazı adımların atılması mümkündür. Bu adımlar fırsat niteliğinde fakat cesaret gerektiren adımlardır. Ekonomik ivme ve gelişen iş ortamı, temel ekonomik sektörlerde dönüştürücü büyümenin önünü açacak beş temayül tarafından destelenmektedir.

Birincisi, hızlı nüfus artışı ve kentleşmeyle ilgilidir. İkincisi, sanayileşmeyle ilgilidir. Üçüncüsü, Afrika'nın altyapı açığını kapatma çabasıyla ilgilidir. Dördüncüsü, tarımsal ve madensel zenginliği erişime açacak inovasyonlarla ilgilidir. Beşincisi ise, artan dijital ve mobil erişim potansiyeliyle ilgilidir.

Ticaret ve Yatırımı Geliştirme

Bölgesel ve Uluslararası Angajmana Yönelik Yeni Gündem

Ticari kârlarla ilgili tartışma son on yıla damgasını vurmakla birlikte Afrika daha fazla ve daha iyi olacak şekilde tercihini kendi kendine ticaretten yana kullanmıştır. Mart 2018'de imzalanan Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Anlaşması, ilgili ülkelere; ürünlerin %90'ı üzerindeki gümrük vergilerini kaldırma, hizmetlerde ticareti giderek serbestleştirme ve gümrük tarifesi dışı diğer pek çok engel üzerine eğilme yükümlülüğü getirmektedir.

Eğer başarıyla uygulanırsa bu anlaşma 1 milyarın üzerinde bir müşteri kitlesine ve 3 trilyon doların üzerinde gayrisafi hasılaya sahip bir "Afrika tek pazarı" oluşturacaktır. Bu ise Afrika'yı dünyanın en büyük serbest ticaret alanı hâline getirecektir.

Afrika Serbest Ticaret Anlaşması ile ilgili en az bilinen hususlardan biri; hizmet ticareti, yatırım, entellektüel mülkiyet hakları ve rekabet hukukunun yanı sıra muhtemelen e-ticareti kapsayacak şekilde genel olarak mal ticaretine odaklanan geleneksel serbest ticaret alanının sınırlarını aşan kapsamıdır.

Afrika Serbest Ticaret Anlaşması; serbest dolaşım, oturma ve kuruluş hakkı gibi protokollerin yanı sıra havacılık konusunda da tek pazarı hedefleyen diğer kıtasal hükümlerle bütünlenmektedir. Potansiyel etkisinin ölçeği, Anlaşma'nın temel dinamiklerini anlamayı ve imkânlarından istifadenin yanı sıra risk ve zorluklarının üstesinden gelmek üzere kullanılması gereken yöntemleri de son derece önemli hâle getirmektedir.

Afrika ülkeleri ticarete yönelik etkili politika ve stratejiler geliştirmeli; ekonomiyi çeşitlendirme, sanayileşme ve değer zinciri gelişimi için yeni fırsatları tespit etmelidir. Afrika Serbest Ticaret Anlaşması, Kıta'nın ekonomik çeşitliliği ve kapsamlılığında oyun değiştirici rol oynayabilir. Bu kaçırılmaması gereken bir fırsattır ve 2019 bu bakımdan belirleyici öneme sahiptir.